

KULTURÁLIS ÚTINAPLÓ

Bérczi Szaniszló : Dél-Dunántúl

Mostani munkánk munkafüzet az országjárók számára, de egyúttal arról is minta, hogyan foglalja össze egy útitárs, egy jegyzetelő tanárember a látottakat. A kifesthető ábrákkal megrajzolt füzet a rajzos-művész hajlamú útitársak különleges szórakoztatására is szolgál, ahogyan az Ókori Eurázsiai Művészetek sorozat kiállítási füzetei is. Kívánok e harmadik füzet olvasásához is jó szórakozást, tartalmas időtöltést. Jomagam (B. Sz.) kislányaimmal, testvéreimmel, diákjaimmal és kollégákkal, sőt korábban magányosan is jártam egykor az országot és mindig örömmel fedeztem föl új helyszíneket, látnivalókat, emlékeket, amiket azután beillesztettem a többiek sorába. Mindenki építgeti a saját élménykőn yvét-füzetét, és ehhez kívánok jó munkát minden kedves olvasónak.

1. ábra. A füzet első borítója.

Első útvonal

Somogyország a Balaton nyugati végén, a Zala folyó torkolatánál Zalai-dombságnál kezdődik. A Zala folyó a kapocs az előző tájegységgel. Induljunk el Keszthelyről a több, mint 750 éves városból.

Keszthely és közvetlen vidéke legalább hétezer év emlékeit rejti. Az ember megtelepedésének nyomai az újkőkor óta nyomon követhetők. A bronzkor végén volt legnagyobb népességű a város környéke, később a Zala-völgy alsó szakasza lakatlanná vált. A Kr. e. 4. században érkeztek a területre a kelták, a vas népe, akik fegyvereket, szerszámokat készítettek vasból, a kerámiaedényeiket pedig lábbal hajtott fazekaskorongon formázták. Később a rómaiak foglalták el, majd a népvándorlás népei: keleti gótok, avarok, végül a frankok után a honfoglaló magyarok.

Keszthelyt először 1247-ben említi írott oklevél a Szent Márton tiszteletére szentelt plébánia templommal és a Szent Lőrinc rotundával. A mai kastély és a Fő tér körzetében alakult ki városmag és a város harmadik temploma, a ferenceseké. Nagy Lajos királytól országos vásár tartásának jogát nyerte el, a mezőváros. 1532-ben a törökök megjelenése megszakította a város fejlődését és Szigetvár eleste után (1566) a Balaton lett a török hódoltsági terület határa.

A város török utáni felvirágzása a Festetics grófok nevéhez fűződik. Kristóf 1759-ben kórházat, Pál gimnáziumot alapított a városban, majd a család legjelentősebb alakja, György könyvtári szárnyat épített a kastélyhoz. 1817-től évente kétszer rendezte meg a Helikon ünnepeket, amelyen a Dunántúl legnevesebb költőit, íróit látta vendégül és ezért nevezte Berzsenyi Dániel Keszthelyt kis magyar Weimarnak. 1862-ben kőszínház épült, 1865-ben pedig itt nyílt meg az ország első Gazdasági Tanintézete, a Georgikon.

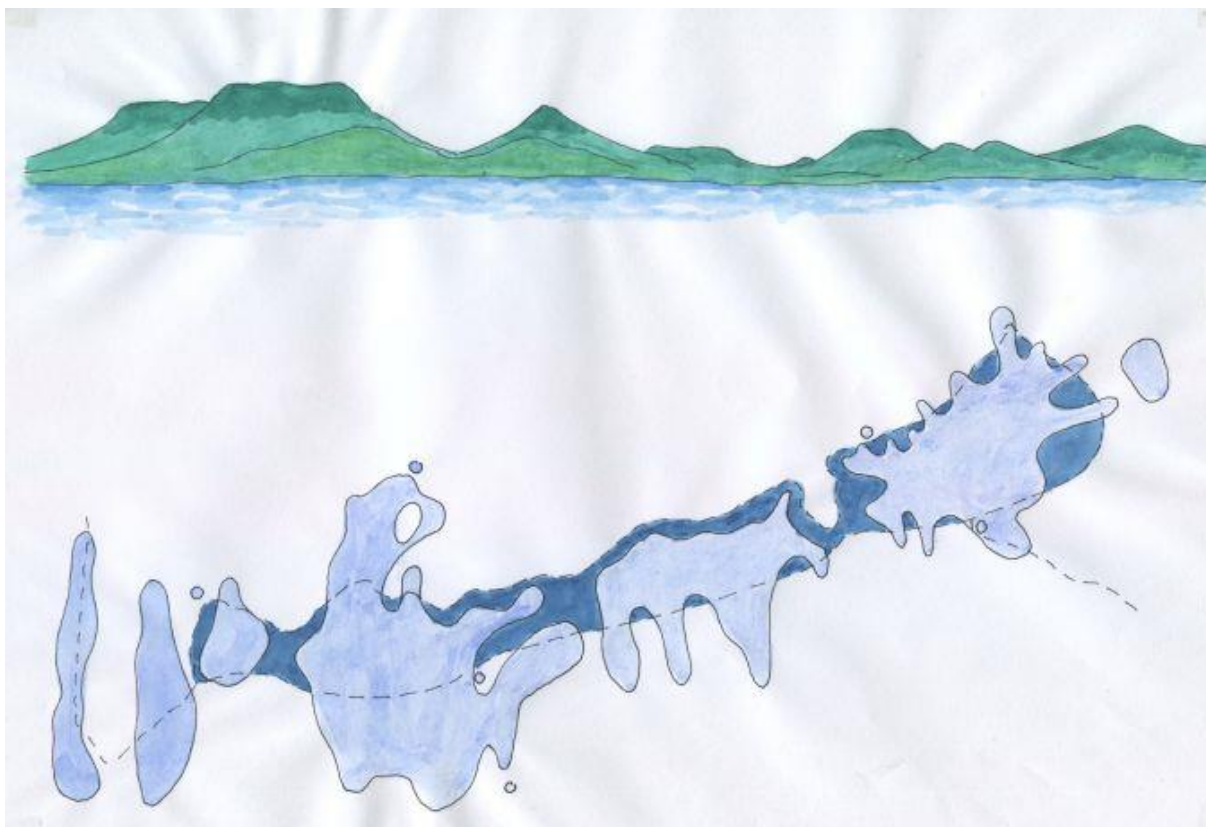

2. ábra. A füzet hátsó borítója (A régi, románkori pécsi székesegyház egyik szép kőfaragása.)

Délre tartva a Kis-Balaton látogatjuk meg. Talán legnevesebb írója a tájnak Fekete István, aki halhatatlan regényével, a Tüskevár (és a Téli berekkel) írta be nevét a diákság lelkébe. Az író délebbi tájakról ismerte meg a somogyországi nádasokat. Somogyfajszon töltötte kamaszkorának nyarait nagybátyjáéknál. Az ötvenes években aztán a Kis-Balatonnál, a Diás-szigeten álló kunyhóban írta meg élményeit. A magyar táj egyik legnagyobb festője Fekete István: Így ír a tavasz közeledtéről: „zúgott egy patak... észak felé vándorló vadlibák kiáltottak valamit az ismerős vizeknek... a réten a vakondtúrások szétmállottak, ... az erdő nehéz párában lehelte ki magából a fagy hűvösségét, ... a fákról nehéz cseppek koppantak az avarra ... a vastag levéltakaró felett kesernyész erjedésszag úszott...” Szinte ott élünk a tájban.

A 18. század végéig a Kis-Balaton még a Balatonhoz tartozott. Amikor 1863-ban megépítették a Sió-zsilipet és a Balaton déli partján futó vasútvonalat, akkor a vízmagasság szabályozása miatt a Kis-Balaton magasabban fekvő részei szárazra kerültek. Az 1920-as években a Zalát is töltésekkel ármentesítették, és a folyó árvizei már nem tudták feltölteni a Kis-Balaton, pedig a vízterület fontos szerepet játszott a Zala hordalékának lerakásában és a szállított szerves anyag szűrésében. Mivel a Kis-Balaton fokozatosan elvesztette ezt a szűrő szerepét, ezért a Zala a Keszthelyi-öbölben rakta le hordalékát. A 1970-es

években ezért tervet dolgoztak ki a „Kis-Balaton Vízüdelmi Rendszer” kiépítésére, a Kis-Balaton újbóli elárasztására, a korábbi vízüdelmi rendszer visszaállítására. Lényegében a 200 évvel korábbi természetes állapotok visszaállításával olyan tórendszert hoztak létre, amely a nádasokban élő madárvilágot is visszahozta.

3. ábra. Az egykori tólánóból bontakozott ki a mai Balaton tó. Csodálatos az észak felé nyíló kilátás Somogyvárról, az egykori bencés apátság romjaitól szemlélve a tájat.

Délebbre haladva Marcali mezővároshoz érünk. Ezen a tájon Fekete István a vezetőnk. Hajnal Badányban című regénye a környéken játszódik, egy vízimolnár malomépületében, a 19. században. A Nagyberek széle ez, Kelevíz, Hosszúvíz, a Libic vize mind ismerős nevek a regényből. A Ballagó időben olvashatjuk azt a gyerekkori emléket az írónak, hogy a régi malomban föl van vésve valahol a szidalmas szólás: „Libickozma, Bukógát, a rosseb vicsorgasson rád”. De egy másik nagy költő is ezen a tájon alkotott: Berzsenyi Dániel. Vele még találkozunk.

Nyugat felé tartva Kanizsát érjük el. A gőzösök városa, mondhatná a dalt ismerő diák: „Megy a gőzös Kanizsára.” Vára a török korban egy vilajet székhelye volt. Az északnyugati vár a városban itt éppúgy építészeti megfigyelés, mint Győrött, vagy Pécsen, Pápán, vagy Szigetvárott. Múzeuma itt is sok régiséget rajt, különösen azóta, hogy az autópálya építéseket meg kellett előznie egy régészeti feltárásnak. A kőkori kerámia művészet alkotásai között festett edényeket és kis állat és emberfigurákat egyformán gazdagon találtak. Nagykanizsa egyik nevezetessége a Trianon emlékmű, amely az ország szétszakításának (a második Mohácsnak) állít szobrászati emléket.

Kissé délre kanyarodva megállunk Örtilosnál, a Szent Mihály hegyén álló templomnál. Az egyik TKTE terepgyakorlat itt fejeződött be. Pompás kilátás nyílik a Dráva vidékre. Itt torkollik a Mura folyó a Drávába.

A Mura folyómentén haladva érjük el túlsó oldalon Lendvát, világhírű szobrászunk szülővárosát. Zala György született itt, a budapesti Milleneumi Emlékmű hét honfoglaló vezér lovasszobrának alkotója. A város szülötte a magyar történelmi szobrászművészet egyik legnagyobb alakja. A hét vezér lovasszobra mellett ő alkotta Erzsébet királyné, az Aradi Vértanúk szobrát, és a szegedi Deák Ferenc szobrot is. Lendva vára (Nádasdy-Esterházy vár) és a város Makovecz-színháza is karakteres

műemléki látnivaló. A közelben található a Kerca partján található Domonkosfa Szent Márton temploma. Az Árpád kori templom a falu temetőjében áll, déli kapuján évkörfűlkés timpanont és benne kereszthordozó leopárdot láthatunk.

4. ábra. Domonkosfa templomán a déli kapu párducos timpanonja.

A Kerca másik oldalán találjuk Kercaszomort. Hősiesen küzdött a trianoni foglalások ellen. Temetőjében csónakfákhoz hasonló öreg kopjafákat láthatunk.

Második útvonal

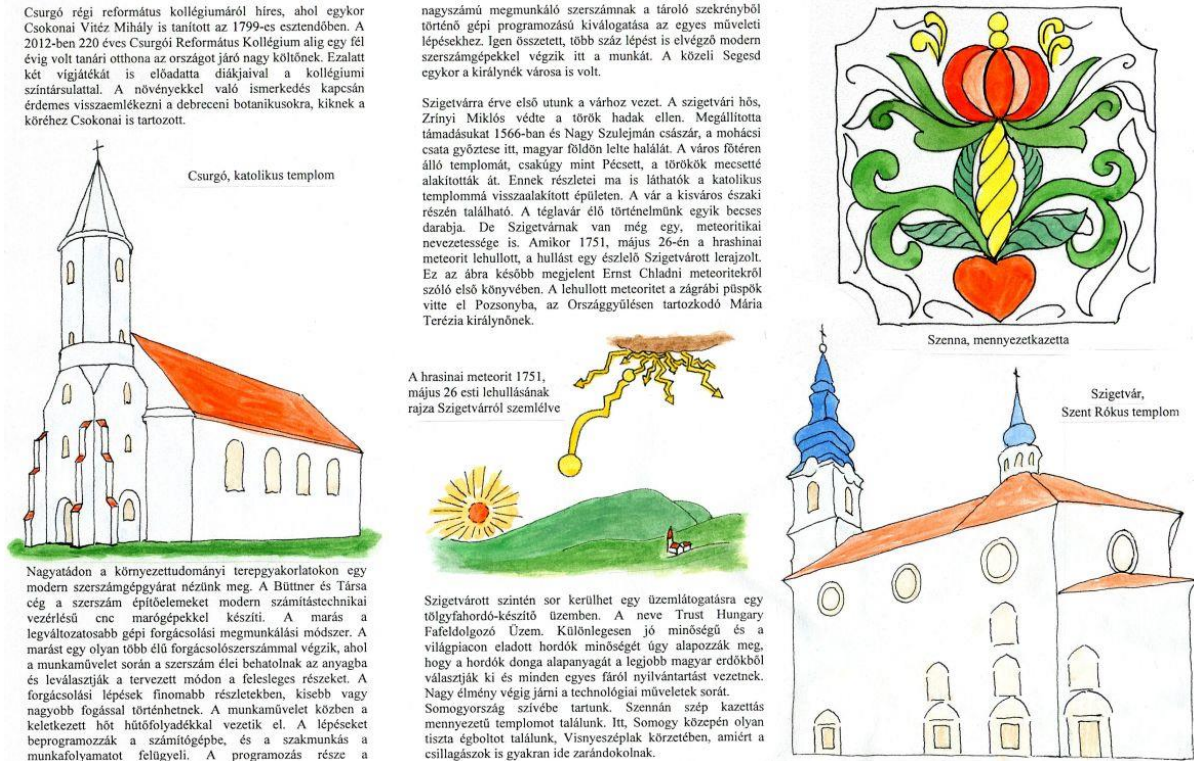
Második útvonalunk a nevezetes Barcsi Ősborókásban indul. A Dráva-Duna Nemzeti park egyik legszebb régi táján járunk. Sok szép és érdekes növény közül a következők gyűjtését ajánlhatjuk olvasóinknak.

Csurgó régi református kollégiumáról híres, ahol egykor Csokonai Vitéz Mihály is tanított az 1799-es esztendőben. A 2012-ben 220 éves Csurgói Református Kollégium alig egy fél évig volt tanári otthona az országot járó nagy költőnek. Ezalatt két vígjátékát is előadatta diákjaival a kollégiumi színtársulattal.

Nagyatádon a környezettudományi terepgyakorlatokon egy modern szerszámgyárat nézi meg. A Büttner és Társa cég a szerszám építőelemeket modern számítástechnikai vezérlésű cnc marógépekkel készíti. A marás a legváltozatosabb gépi forgácsolási megmunkálási módszer. A marást egy olyan több élű forgácsolószerszámmal végzik, ahol a munkaművelet során a szerszám élei behatolnak az anyagba és leválasztják a tervezett módon a felesleges részeket. A forgácsolási lépések finomabb részletekben, kisebb vagy nagyobb fogással történhetnek. A munkaművelet közben a keletkezett hőt hűtőfolyadékkal vezetik el. A lépéseket beprogramozzák a számítógépbe, és a szakmunkás a munkafolyamatot felügyeli. A programozás része a nagyszámú megmunkáló szerszámnak a tároló szekrényből történő gépi programozású kiválogatása az egyes műveleti lépésekhez. Igen összetett, több száz lépést is elvégző modern szerszámgépekkel végzik itt a munkát.

Segesd egykor a királynék városa is volt.

Szigetvárra érve első utunk a várhoz vezet. A szigetvári hős, Zrínyi Miklós védte a török hadak ellen. Megállította támadásukat 1566-ban és Nagy Szulejmán császár, a mohácsi csata győztese itt, magyar földön lelte halálát. A város főtéren álló templomát, csakúgy mint Pécsét, a törökök mecsetté alakították át. Ennek részletei ma is láthatók a katolikus templommá visszaalakított épületen. A vár a kisváros északi részén található. A téglavár élő történelmünk egyik becses darabja. De Szigetvárnak van még egy, meteoritikai nevezetessége is. Amikor 1751, május 26-én a hrashinai meteorit lehullott, a hullást egy észlelő Szigetvárott lerajzolta. Ez az ábra később megjelent Ernst Chladni meteoritekről szóló első könyvében. A lehullott meteoritot a zágrábi püspök vitte el Pozsonyba, az Országgyűlésen tartozkodó Mária Terézia királynőnek.

5. ábra. Csurgó és Szigetvár régi temploma, és megfigyelési rajz a hrashinai (horvátországi, Mária Terézia korabeli) meteorithullásról, amit egykor Szigetváron készítettek. Jobbra fent szennai mennyezetkazettát láthatunk.

Szigetvárot szintén sor kerülhet egy üzemlátogatásra egy tölgfahordó-készítő üzemben. A neve Trust Hungary Fafeldolgozó Üzem. Különlegesen jó minőségű és a világpiacon eladott hordók minőségét úgy alapozzák meg, hogy a hordók donga alapanyagát a legjobb magyar erdőkből választják ki és minden egyes fáról nyilvántartást vezetnek. Nagy élmény végig járni a technológiai műveletek sorát.

Somogyország szívébe tartunk. Szennán szép kazettás mennyezetű templomot találunk. Itt, Somogy közepén olyan tiszta égboltot találunk, Visnyeszéplak körzetében, amiért a csillagászok is gyakran ide zárandokolnak. De mielőtt Kaposvárra, a megye székhelyére térnénk, látogassuk meg egyik ősi bencés monostorunk romjait Kaposzentjakabon (az egykori Zselicszentjakabon). Egy évtizede történt az ásatás utáni építészeti konzerválása a romoknak. Kaposvár délkeleti részén, egy domb tetején található a centrális épületrészt is tartalmazó, keletelt kolostori templom és kerengőt körbezáró kolostori épület romja.

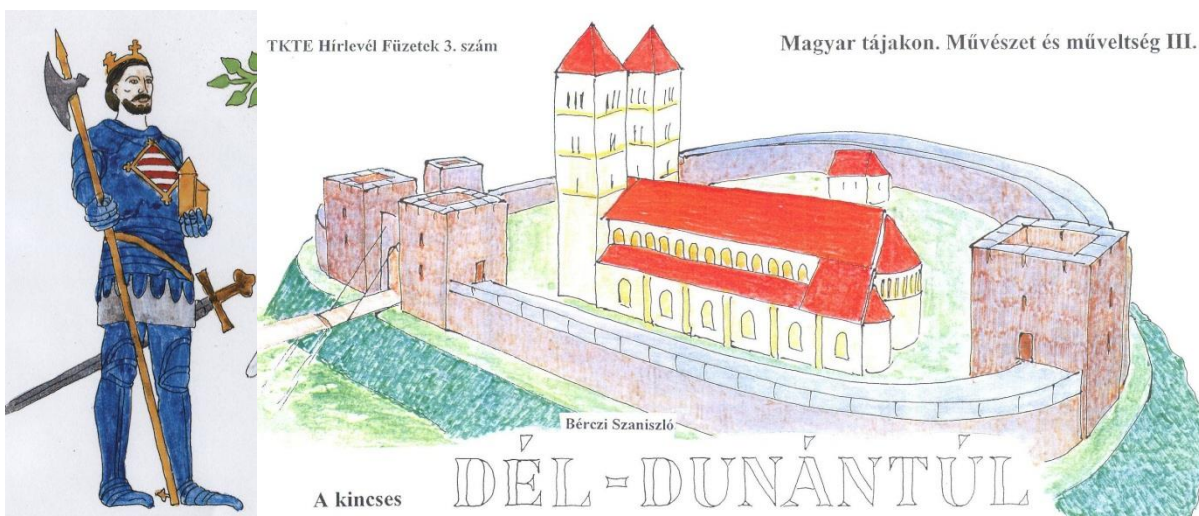
Kaposvár sok érdekes látnivalót rejt. Szegedi lévén (B. Sz.) szoktam mondani, hogy Kaposvár szerencsés város, mert nem kellett ahhoz egy Trianon, hogy egyeteme és püspökség központja legyen, mint Szegednek. A szép várost most is érdekességekkel jellemezzük. Az egyik a Szinyei Merse Pál Múzeum, az egyik dombtetőn. A festőművésze számarkordés bronzszobra már a főutcán jelzi, hogy a városban otthonra lelt művész kedvelt alakja a város történelmének. Ugyancsak érdekesség a városhoz csatolt Kaposfüred nevezetes meteorithullása 1995-ben. A Kaposfüred vasmeteorit 1995. május 7-én hajnali 3 óra tájban hullott a plébánia udvarában. Megtalálója Török Marcell, kaposszerdahelyi plébános volt. A meteorit ÉK-i irányból érkezett. Megtalálója templomot épített a hullás helyén.

Üzemlátogatásra is érdekes helyszín Kaposvár, hiszen itt működik a NABI buszgyártó üzem. A gyár neve betűszó a North American Bus Industry kezdőbetűiből. A gyár gyártási módszerének érdekessége, hogy üvegszál erősítésű műgyantából állítják elő az autóbuszokat. Különböző szövésű üvegszöveteket öntenek körül műgyantával, az igénybevételnek megfelelően, és lényegében két félből állítják elő a busz karosszériáját: röviden, mint a szappantartó két felét, ahogy összeillesztjük, amikor bezárjuk a szappant, úgy illik össze a busz két fele. A kész karosszériákat kiszállítják az Egyesült Államokba és ott a nagyobb értékű motort és az elektronikát, meg a gépészetet szerelik be, mert szabály, hogy amerikai cég csak többségében amerikai terméket tartalmazó árut készíthet és adhat el a piacon.

Utunk során ismét említünk egy somogyi meteoritot. Ez Mike községben hullott a II. világháború idején, 1944, május 3-án. Második utunkat mégis Fekete István szülőfalujában zárjuk Göllében a falu egykori iskolája mellett áll a falu tanítójának a háza, ahol Fekete István született és nevelkedett 10 éves koráig. Aki olvasta a Ballagó időt nagy élményben részesül, amikor végigjárhatja az író gyerekkori élményeinek helyszínét. Fölmehet a padlásra a tölgyfagerenda lépcsőn, kiballaghat a kert végébe, amerre a Kács alá vivő út vitt egykor az író kiskorában. S elballaghat a temetőbe is, ahol az író nyugszik.

Harmadik útvonal

A harmadik utunkra Somogy vármegye egykori székhelyéről, Somogyvárról indulunk. Ha valaki megáll a Kupavár hegyen, az egykori Somogyvári Bencés Apátság romjainál és északra tekint, csodálattal veheti észre a festői tájat, a Badacsonyt, a Szent-György hegyet és a többi vulkáni eredetű tanúhegyet. Aki ezt látja, rögtön fölmerül benne az, hogy Szent László király szinte Tihany déli „ellenpontjaként” hozta létre ezt a második bencés apátságot, de már az ő szűkebb családi ága, ősapja, Koppány vezér földjén. Bakay Kornél régész tárta föl a monostor romjait. A romterület mai kialakítása egy kilátótornyot is tartalmaz, ahonnan a várhegy egykori nagyságát még jobban át lehet tekinteni.

6. ábra. A készülő füzet egy korábbi címlapváltozatának részletén a képzeletben visszaállított somogyvári bencés apátság volt látható, erőddé alakítva át a török elleni harcok idejére.

Somogyvár közelében megtalálunk egy puszta közepén álló romot is, Somogyvamos határában. A török pusztítás nyomán több ilyen puszta közepén álló templomtorony és néhány fal jelzi egykori falvak helyét. Egy későbbi utunk szintén érint egyet közülük, Somoly falu romját Regöly mellett.

Somogyvár mellett áll Öreglak. Végig a Nagyberek vidékén kirándulva megtaláljuk Fekete István másik regényének, a Koppányi aga testamentumának a falvait, helyszíneit, Bézsényt, a boglári Bolondvárt, Látrányt és Fonyódot. Észak felé haladva, Somogyfajsz és Pusztakovácsi közelében találjuk Niklát, Berzsényi emlékházát. A nagy költőre egy verstöredékkel emlékezünk. Ez a vers a Levéltöredék barátnémhoz:

Ne kérdezd, barátném! mint töltöm időmet,
S távolléted alatt kedvem miben lelem!
Tudod, elvesztettem édes enyelgőmet,
Tudod, magam vagyok, mert te nem vagy velem.

Lefestem szüretem estvéli óráit,
Ha már cselédimet nyugodni eresztem,
És csak alig hallom a vígság lármáit,
Agg diófám alatt tüzetem gerjesztem.

Leplembe burkolva könyökemre dülök,
Kanócom pislogó lángjait szemlélem,
A képzelet égi álmába merülök,
S egy szebb lelki világ szent óráit élem.

Az őszibogárnak búsongó hangjai
Felköltik lelkemnek minden érzéseit,
S az emlékezetnek repdező szárnyai
Visszahozzák életem eltűnt örömeit.

Életem képe ez. - Már elestvéledtem,
Béborúlt az élet vidám álarcája!
Még két mulatótárs van ébren mellettem:
A szelíd szerelem hamvadó szikrája
S bús melancholiám szomorgó nótája.

A Balaton déli partja ugyanolyan gazdag Árpád kori templomokban, mint az északi. Somogyország északi oldalára térve ezek között járunk s csodáljuk meg őket. Első megállónk Lengyeltóti. A mai templomot az Árpád kori templomra merőlegesen építették meg az 1800-as évek végén. Feltételezik, hogy az Árpád kori templom építése az 1100-as évekre megy vissza. Szentélyfejezete hármass keleti apszisból áll, és a nyugati toronypár szerkezeti helye is jól fölismerhető.

Kissé kelet felé haladva találjuk Gyugy községet. A Diósd, Diód községnek köréhez tartozó falunak pompásan helyreállított Árpád kori temploma van, melyhez nemzeti emlékhely, az Örökkévalóság Parkja és nemzeti Pantheonja csatlakozik. A főutcán talált avar kori temető jelzi, hogy már az avar korban is lakott volt.

Lengyeltótitól nyugat felé haladva ismét egy szép Árpád kori templomra lelünk: Buzsák templomára (Akts és Magyar falvak egykori temploma lehetett). E községben nem csak az Árpád kori építészetnek, hanem a népviseletnek, a buzszáki hímzésnek is szép emléke maradt fenn.

Fonyód a Balaton déli oldalán található egykori bazalt-hegy maradványa. Mára már lehordták az utolsó bazalt sziklát is a hegyről, de a kiemelkedés alakja még őrzi az egykori bazaltborítás helyét. Csodálatos a kilátás, végig a Nagyberék vidékéről az északi tanúhegyekre. Lelle, Boglár (Bolondvár), Szárszó (József Atilla sírja) és Látrány után Rádpusztán található romot említjük még és egy következő kiránduláson még találkozunk Árpád kori templomokkal az északi Somogyban.

Negyedik útvonal

Folytatjuk utunkat Somogyországban. A Balaton déli oldalán, Somogytúron találták meg a legutolsó hun üstöt. Érdy Miklós összegyűjtötte a hunok eme egész Euráziát átfogó régészeti nyomjelző leletének a kataszterét. Tokiótól Rádpusztáig múzeumok kincse a szépen kimunkált, különleges fogantyúdíszítésekkel ellátott hun üst. Illik ez a lelet Karádhhoz, ahol Gárdonyi Géza tanítószkodott, s talán a Láthatatlan ember regényén is gondolkodott már. Az Egri csillagok nyelvezetét Fekete István is dicséri.

Árpád kori templom díszíti Teleki temetőjét is. A falu mögötti dombon látható, emberfejes kőfaragás is található benne oszlopön. A somogyi táj csodálatos ezen a Balatontól elforduló oldalon is, ahol a dombok során átkelve három folyócska tagolja a Somogyi dombvidéket: a Kis és a Nagy Koppány és a Kapos. Koppány vezér vidékén találjuk Törökkoppányt, melynek agája oly nevezetes megörökítést kapott a megye nagy írójától. A sokféle még föllelhető régiséget összegyűjtötték, s közülük most a szépen díszített főköttöt mutatjuk be.

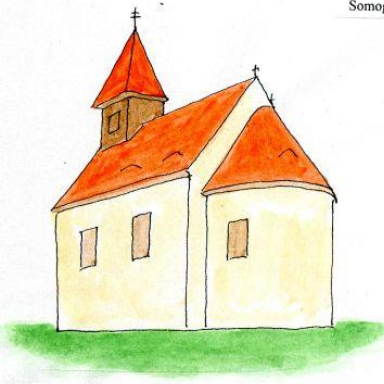
Néhány községgel beljebb a Zichy grófi család kastélyát találjuk Zala községben. A nagy festő, Zichy Mihály emlékmúzeuma áll itt- Az orosz cár udvari festője leginkább a könyvekben is közreadott rajzairól ismert, melyeket Arany balladáihoz, és Madáchnak Az ember tragédiájához készített.

4. Útvonalterv (Keleti-Somogyország és Tolna-Fejér)

Somogytúr (hun bronz üst), Karád (Gárdonyi Géza), Teleki, Törökkoppány, Zala (Zichy Mihály), Andocs, Siófok, Köröshegy (autópálya-völgyhíd építése), Búcsú a Balatontól (Kisfaludy Károly), Rácegrespuszta (Illyés Gyula), Ozora (várkastély).

Folytatjuk utunkat Somogyországban. A Balaton déli oldalán, Somogytúron találták meg a legutolsó hun üstöt. Érdy Miklós összegyűjtötte a hunok eme egész Euráziát átfogó régészeti nyomjelző leletének a kataszterét. Tokiótól Rádupusztáig múzeumok kincse a szépen kimunkált, különleges fogantyúdíszítéssel ellátott hun üst.

Teleki, az Árpád kori templom

Illik ez a lelet Karádkhoz, ahol Gárdonyi Géza tanítószkodott, s talán a Láthatatlan ember regényén is gondolkodott már. Az Egri csillagok nyelvvezetője Fekete István is dicséri.

Árpád kori templom díszíti Teleki temetőjét is. A falu mögötti dombon látható, emberfejes kőfaragás is található benne oszlopfőn.

Somogytúr, hun bronz üst

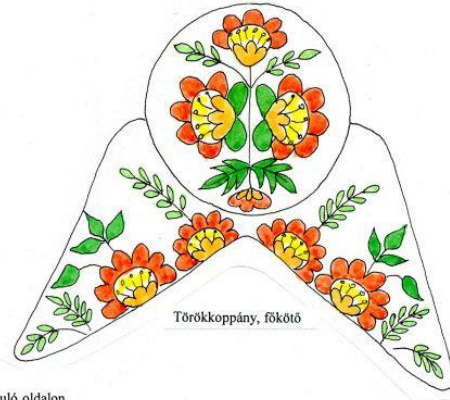

A somogyi táj csodálatos ezen a Balatontól elforduló oldalon is, ahol a dombok során átkelve három folyócska tagolja a Somogyi dombvidéket: a Kis és a Nagy Koppány és a Kapos. Koppány vezér vidékén találjuk Törökkoppányt, melynek ágája oly nevezetes megörökítést kapott a megye nagy írójától. A sokféle még föllelhető régiséget összegyűjtötték, s közülük most a szépen díszített főkötőt mutatjuk be.

Néhány községgel beljebb a Zichy grófi család kastélyát találjuk Zala községben. A nagy festő, Zichy Mihály emlékműzeuma áll itt. Az orosz cár udvari festője leginkább a könyvekben is közreadott rajzairól ismert, melyeket Arany balladáihoz, és Madáchnak Az ember tragédiájához készített.

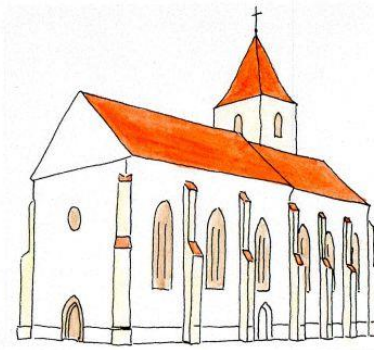
Andocs nevezetes Szűz Mária kegyhely. Az andocsi búcsút Fekete István is említi novelláiban (Őszi vásár) és a Ballagó időben. A ferences barátok rendháza összeépült a templommal. Az országút Siófok felé, északnak haladva megy el előtte.

Mielőtt azonban elérnénk a Balatont, egy hatalmas építészeti látványosság vonja magára a figyelmünket: a Köröshegyi Völgyhíd. Sokáig Köröshegy a gótikus templomában tartott kórushangversenyeiről volt ismert, de ma már a völgyhíd építménye uralkodik a tájon. Építése érdekes műszaki üzemi feladat volt, amelyet üzemlátogatáson is megismerhettünk.

Törökkoppány, főkötő

Köröshegy, a gótikus templom délnyugat felől szemlélve

7. ábra. Teleki és Köröshegy temploma, a somogyi hun bronzüst és egy törökkoppányi díszes főkötő rajza mutatja be a tájegységet a füzetben.

Andocs nevezetes Szűz Mária kegyhely. Az andocsi búcsút Fekete István is említi novelláiban (Őszi vásár) és a Ballagó időben. A ferences barátok rendháza összeépült a templommal. Az országút Siófok felé, északnak haladva megy el előtte. Mielőtt azonban elérnénk a Balatont, egy hatalmas építészeti látványosság vonja magára a figyelmünket: a Köröshegyi völgyhíd. Sokáig Köröshegy a gótikus templomában tartott kórushangversenyeiről volt ismert, de ma már a völgyhíd építménye uralkodik a tájon. Építése érdekes műszaki üzemi feladat volt, amelyet üzemlátogatáson is megismerhettünk.

A Balatontól nehéz elszakadni. A táj nagyon emberi léptékű, gazdag, vonzó, megtartó. Talán a nyári rövid látogatások is hozzájárulnak ahhoz, hogy ide szívesen visszatérjen a tőle távol élő ember. Most Kisfaludy Károly versével búcsúzunk tőle.

Messze fénylik a Balaton,
És engemet partjához von:
Immár tudom, miért fénylett,
Mert szép Rózsám bele nézett.

Hej szép Rózsám! tekints rám is!
Hadd derüljön bús szívem is:
Olyan az mint a Balaton,
Ha felette szélvész vagon.

Utunkat délre fordulva a Sió völgyében folytatjuk és Illyés Gyula szülőföldjére érünk. Sárszentlőrinc Felsőrácegrespuszta a nagy költő szülőhelye. A község szomszédságában két történelmi építészeti nevezetességet is találunk. Az egyik Ozora, Pipó várkastélya, a másik Simontornya vára.

Köröshegy, völgyhíd

A Balatontól nehéz elszakadni. A táj nagyon emberi léptékű, gazdag, vonzó, megtartó. Talán a nyári rövid látogatások is hozzájárulnak ahhoz, hogy ide szívesen visszatérjen a tőle távol élő ember. Most Kisfaludy Károly versével búcsúzunk tőle.

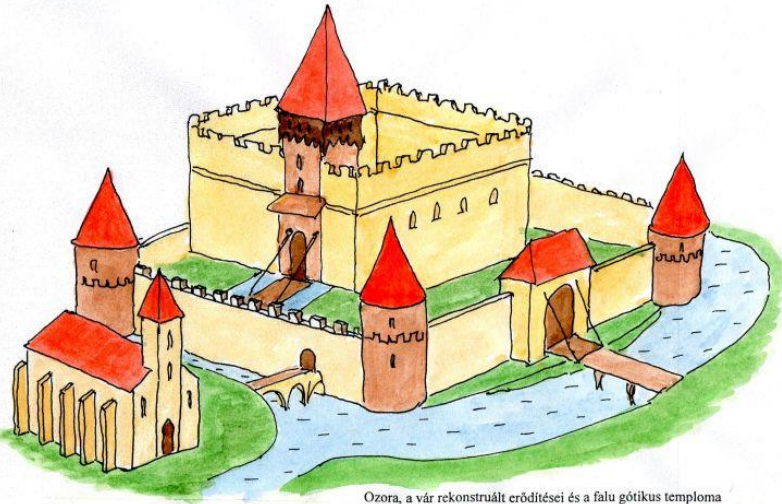
Ozora, Várkastély

Messze fénylik a Balaton,
És engemet partjához von:
Immár tudom, miért fénylett,
Mert szép Rózsám bele nézett.

Héj szép Rózsám! tekints rám is!
Hadd derüljön bús szívem is:
Olyan az mint a Balaton,
Ha felette szélvész vagyon.

Utunkat délre fordulva a Sió völgyében folytatjuk és Illyés Gyula szülőföldjére érünk. Sárszentlőrinc Felsbráccgespuszta a nagy költő szülőhelye. A község szomszédságában két történelmi építészeti nevezetességet is találunk. Az egyik Ozora, Pipó várkastélya, a másik Simontornya vára.

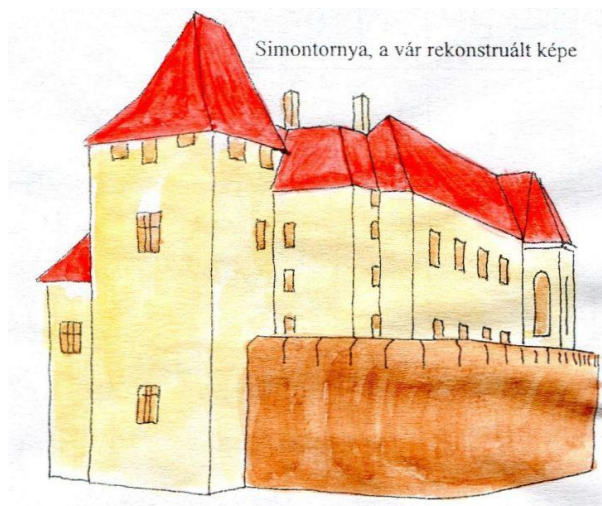
Ozora várkastélya régészeti feltárás után helyreállítva várja a látogatókat. A várkastély kétemeletes, négyszög alakú. Eredeti nevén Filippo Scolari firenzei katona volt az építtetője, aki Zsigmond magyar király hadvezére lett. A török elleni harcokban Temesi ispánként vett részt. Uradalmi központként építtette a várat, majd fölvette az Ozorai Pipo nevet. A szépen fölújított épületben Illyés Gyula életművéről rendeztek be kiállítást. A tolnai vidékeket járva már közeledünk azokhoz a falvakhoz, ahol a bukovinából menekült székelyek, a Völgyességben otthonra leltek a nagy világegyéből menekülve.

Ozora, a vár rekonstruált erődítése és a falu gótikus temploma

8. ábra. A köröshegyi völgyhíd, Ozora mai (balra) és egykori (jobbra) várkastélya a füzet rajzain, kifestve.

Ozora várkastélya régészeti feltárás után helyreállítva várja a látogatókat. A várkastély kétemeletes, négyszög alakú. Eredeti nevén Filippo Scolari firenzei katona volt az építtetője, aki Zsigmond magyar király hadvezére lett. A török elleni harcokban Temesi ispánként vett részt. Uradalmi központként építtette a várat, majd fölvette az Ozorai Pipo nevet. A szépen fölújított épületben Illyés Gyula életművéről rendeztek be kiállítást. A tolnai vidékeket járva már közeledünk azokhoz a falvakhoz, ahol a bukovinából menekült székelyek, a Völgyességben otthonra leltek a nagy világegyéből menekülve.

Simontornya, a vár rekonstruált képe

9. ábra. Simontornya várkastélya ma, és az egykori várurak címerei.

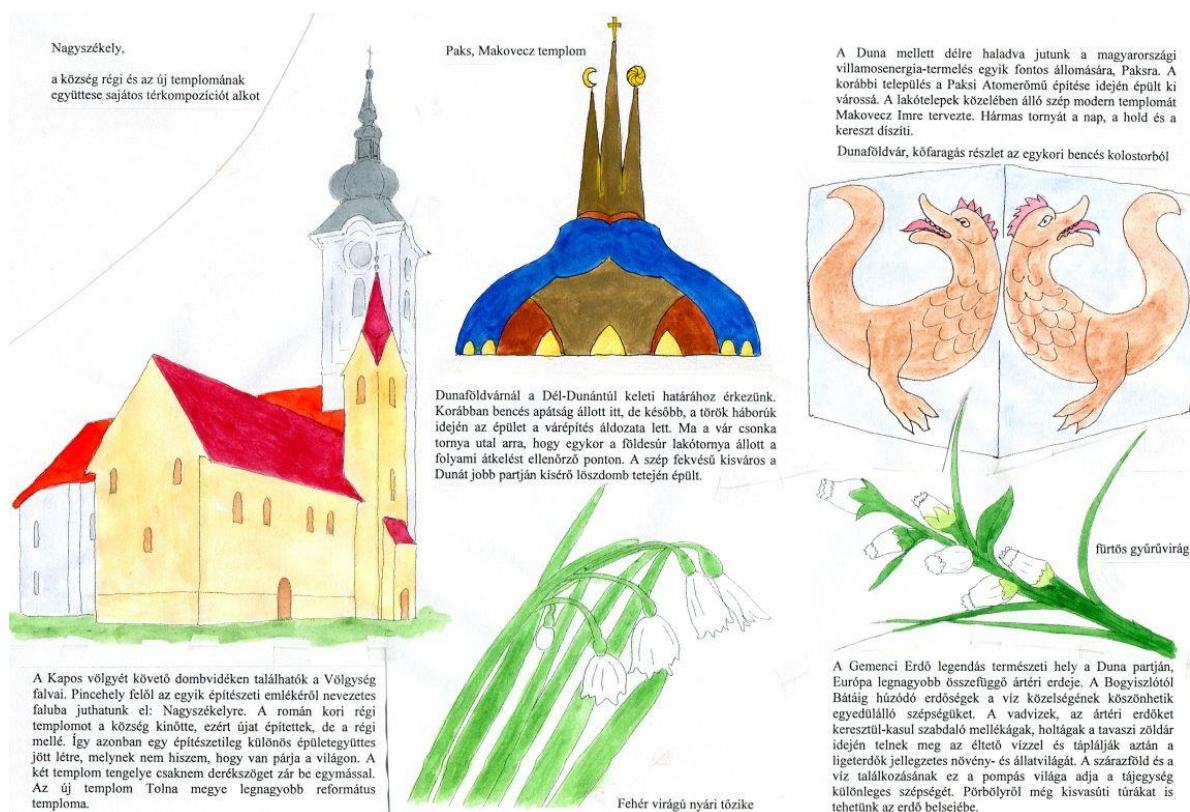
Ötödik útvonal

Talán nem lepődik meg az olvasó, ha Dombóvárra is Fekete Istvánnal érkezünk. Dédapja az Esterházy uradalmaknál volt intéző, gyakran járt ide vásárra. Erről aztán az író nagyanyja mesélt a göllei kisdíáknak. Dombóvár ma forgalmas vasúti csomópont. Ide fut be a budapesti vonat, miután végig követte a Kapos völgyét Simontornyától. Mi most fordított irányban haladunk, lefelé a Kapos mentén. Első megállónk Döbrököz. A vonatról is messzire látszik temploma és tornya, ahogyan a bazilikás elrendezésű templomhajó mellett áll. Meglepődünk azonban, ha meghalljuk a templom történetét. A falu plébánosa olyan templomot szeretett volna építeni, mint a pécsi székesegyház. A bazilika meg is épült, de csak egyetlen toronyra futott a még a költségvetésből. A dombos tájban így is szép látvány a reneszánsz korra emlékeztető templom.

A Kapos völgyében tovább haladva találjuk meg Regölyt. A község a Kapostól északra fekszik és számos nevezetessége van. Itt található egy második romtemplom toronnyal, amely a pusztában áll. Somoly falu egykori temploma lehetett. Ugyanúgy elpusztult a törökidulások idején, mint a már bemutatott somogyvámosi. Regöly azonban ősidők óta lakott hely, és már a kelták korából is gazdag régészeti hagyaték ismert a faluból. Legszebbek ezek közül a pompás ornamentikával díszített karkok.

Mezőszilas Németh László apai rokonságának a falva. (Az író fiatalsága idején Szilasbálhás volt a község neve, ahol a Németh kúria is állt.) Ma is áll emlékház a faluban. S ahogyan az irodalom vezeti utunkat a Kapos völgye környékén, Cecén is irodalmi hősökre emlékezünk: az öreg Ceceire és Vicuskára az Egri csillagokból, Gárdonyi csodálatos regényéből. A közeli Simontornya azonban megállásra készlet, mert a vár, amely szintén Ozorai Pipo kezén volt egykor, történelmi látogatásra hív. Reneszánsz udvari részletek is megmaradtak benne és a főúri címereket látva a forgandó birtokviszonyok jutnak eszünkbe, háborúk, vagy békebeli békéltetések idején is.

A Kapos völgyét követő dombvidéken található a Völgység falvai. Pincehely felől az egyik építészeti emlékérről nevezetes faluba juthatunk el: Nagyszékelyre. A román kori régi templomot a község kinötte, ezért újat építettek, de a régi mellé. Így azonban egy építészeti különös épületegyüttes jött létre, melynek nem hiszem, hogy van párja a világon. A két templom tengelye csaknem derékszöget zár be egymással. Az új templom Tolna megye legnagyobb református temploma.

10. ábra. Nagyszékely ikertemploma és Paks moderntemploma, melyet Makovecz Imre tervezett.

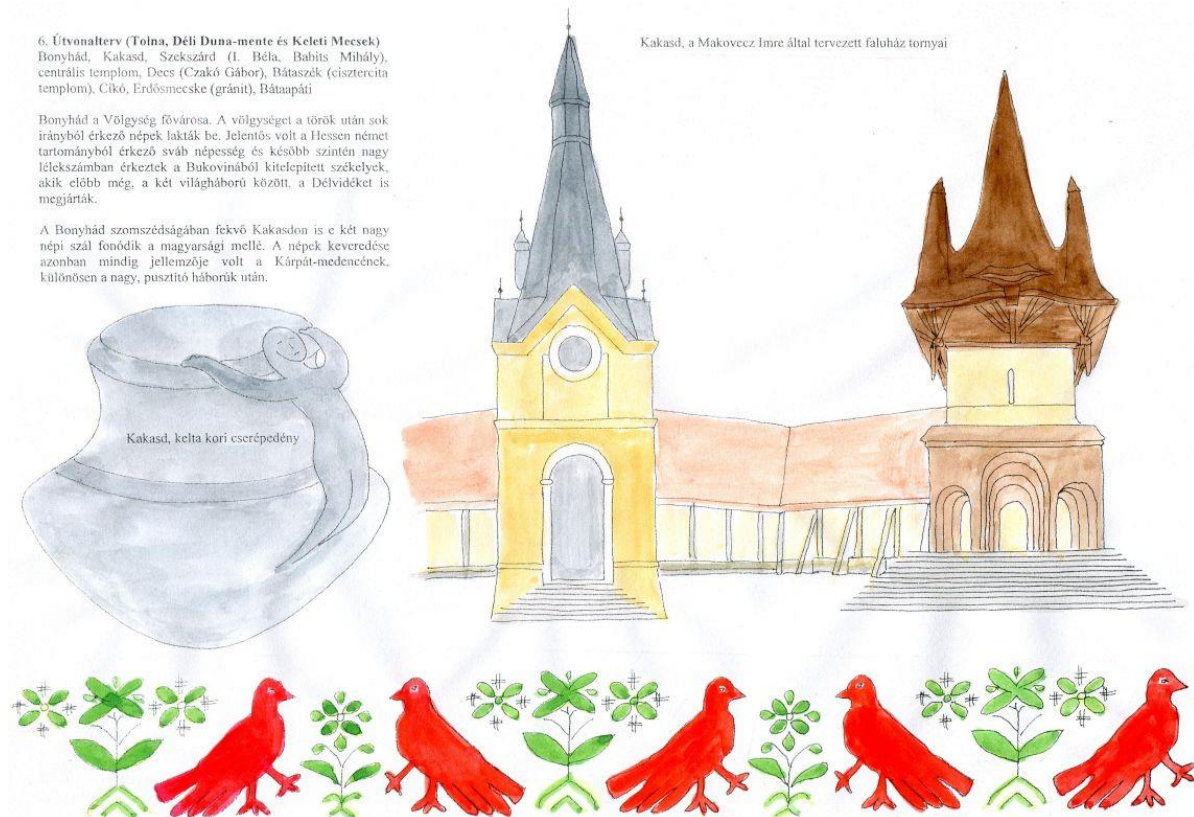
Dunaföldvárnál a Dél-Dunántúl keleti határához érkezünk. Korábban bencés apátság állott itt, de később, a török háborúk idején az épület a várépítés áldozata lett. Ma a vár csonka tornya utal arra, hogy egykor a földesúr lakótornya állott a folyami átkelést ellenőrző ponton. A szép fekvésű kisváros a Dunát jobb partján kísérő löszdomb tetején épült.

A Duna mellett délre haladva jutunk a magyarországi villamosenergia-termelés egyik fontos állomására, Paksra. A korábbi település a Paksi Atomerőmű építése idején épült ki várossá. A lakótelepek közelében álló szép modern templomát Makovecz Imre tervezte. Három tornyát a nap, a hold és a kereszt díszíti.

A Gemenci Erdő legendás természeti hely a Duna partján, Európa legnagyobb összefüggő ártéri erdeje. A Bogyislótól Bátáig húzódó erdőségek a víz közelségének köszönhetik egyedülálló szépségüket. A vadvizek, az ártéri erdőket keresztül-kasul szabdaló mellékágak, holtágak a tavaszi zöldár idején telnek meg az éltető vízzel és táplálják aztán a ligeterdők jellegzetes növény- és állatvilágát. A szárazföld és a víz találkozásának ez a pompás világa adja a tájegység különleges szépségét. Pörbölyről még kisvasúti túrákat is tehetünk az erdő belsejébe.

Hatodik útvonal

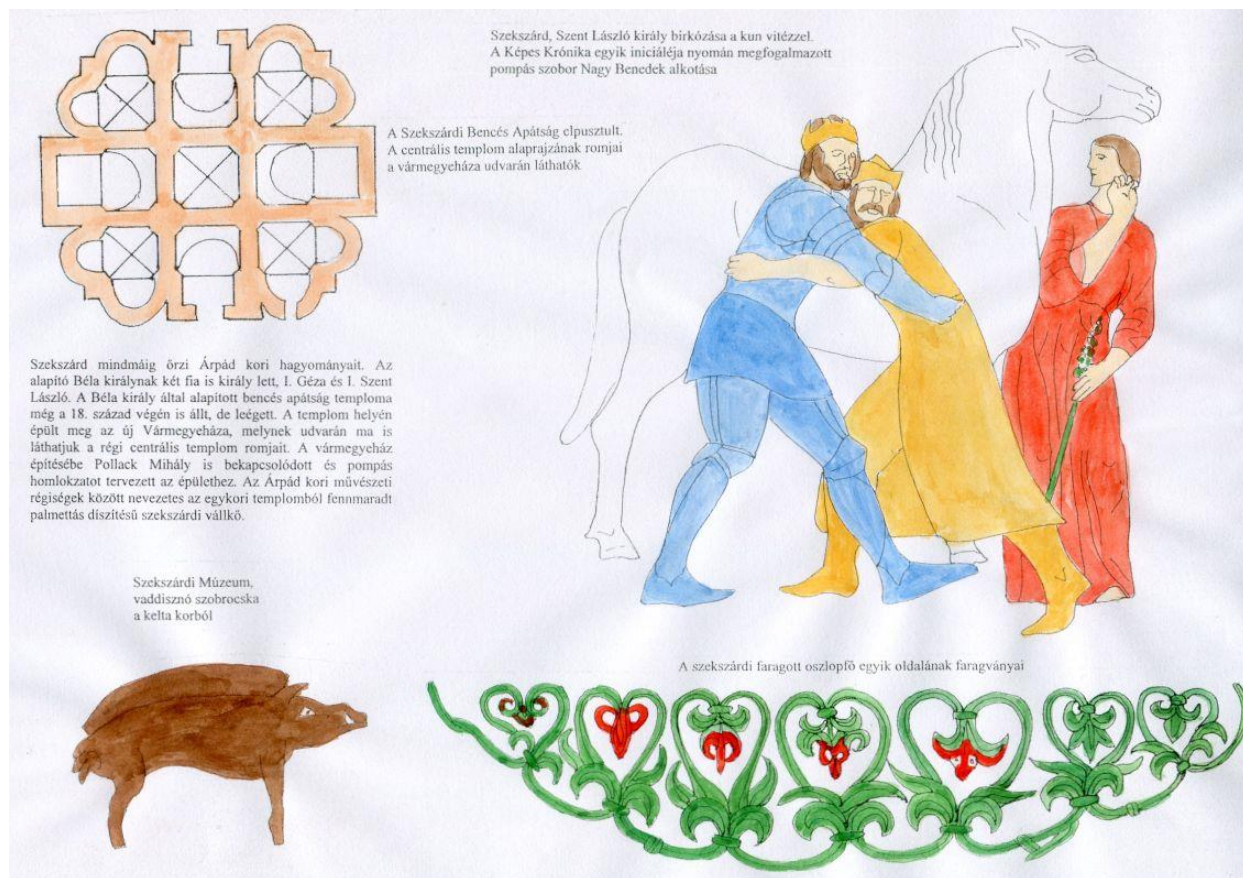
Bonyhád a Völgyesség fővárosa. A völgyeséget a török után sok irányból érkező népek lakták be. Jelentős volt a Hessen német tartományból érkező sváb népesség és később szintén nagy lélekszámban érkeztek a Bukovinából kitelepített székelyek, akik előbb még, a két világháború között a Délvidéket is megjárták. A szomszédságban fekvő Kakasdon is e két nagy népi szál fonódik a magyarsági mellé. A népek keveredése azonban mindig jellemzője volt a Kárpát-medencének, különösen a nagy, pusztító háborúk után.

11. ábra. Kakasd Makovecz Imre tervezte művelődési házának ikertornyai, egy kelta kori korsó és egy bukovinai hímzés a füzetből.

Szekszárd mindmáig őrzi Árpád kori hagyományait. Béla király városa, akinek két fia is király lett, I. Géza és I. Szent László. Bencés apátságot alapított itt Béla király, melynek temploma még a 18. század végén is állt, de leégett. A templom helyére épült meg az új Vármegyeháza, melynek udvarán ma is láthatjuk a régi centrális templom romjait. A vármegyeház építésébe Pollack Mihály is bekapcsolódott és pompás homlokzatot tervezett az épülethez. Az Árpád kori művészeti régiségek között nevezetes a palmettás díszítésű szekszárdi vállkő.

Béla király és Szent László király emlékét többek között egy-egy pompás szoborcsoport őrzi. Mindkettő a főtemplom mellett áll. Béla királyé a templom keleti oldalán, László királyé, amely egy iniciálé a Képes Krónikából, a nyugati oldalán látható. Címlapunkra is ezt a birkózási jelenetet választottuk, amely a Szent László legendának is a része.

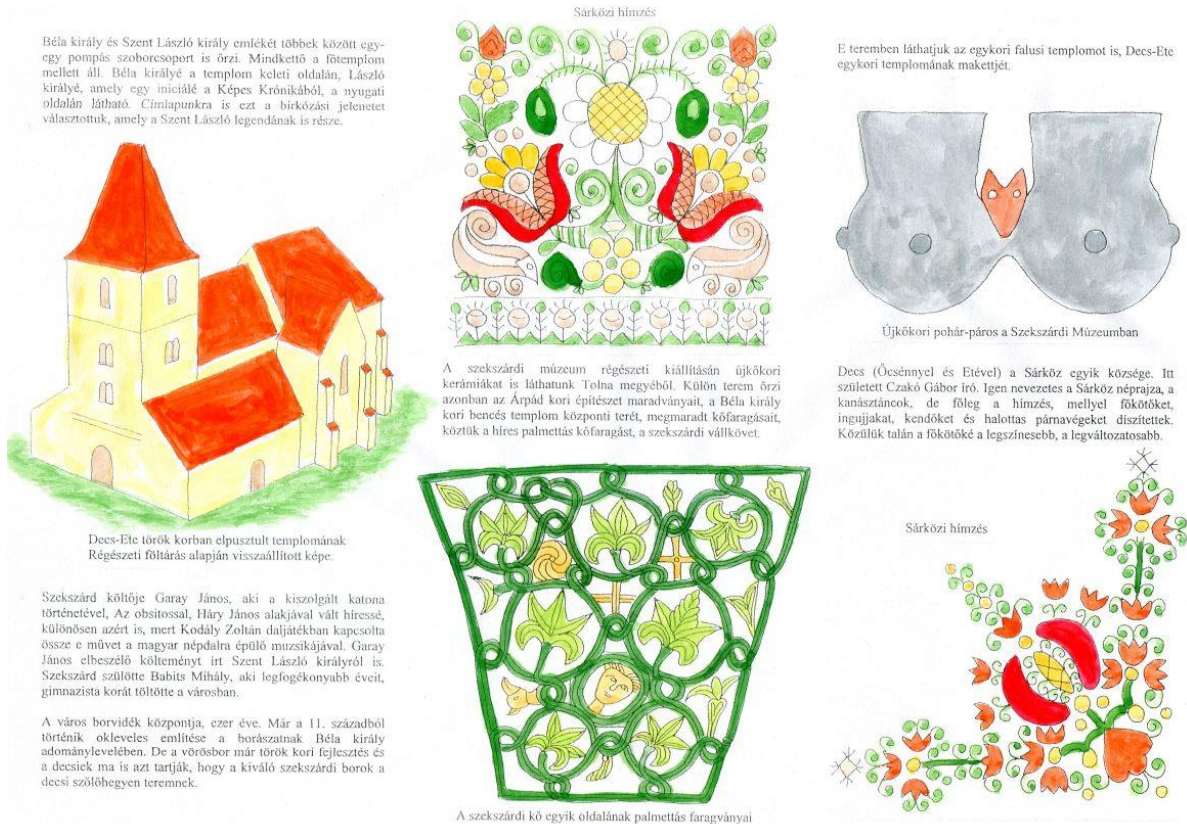

12. ábra. Szekszárd Árpád kori templomának alaprajza, egy részlet a faragott román kori vállkőről, egy kelta kori vadkan szobor és Szent László király nevezetes birkózási jelenete a Szent László legendából, Szekszárd főteréről.

Szekszárd költője Garay János, aki a kiszolgált katona történetével, Az obsitossal, Hány János alakjának vált híressé, különösen azért is, mert Kodály Zoltán daljátékban kapcsolat össze a művet a magyar népdalra épülő muzsikájával. Garay János elbeszélő költeményt írt Szent László királyról. Szekszárd szülötte Babits Mihály is. Legfogékonyabb éveit, gimnazista korát töltötte a városban.

A város borvidék központja ezer éve. Már a 11. századból történik okleveles említése a borászatnak Béla király adománylevelében. A vörösbor török kori fejlesztés és a decsiek ma is azt tartják, hogy a kiváló szekszárdi borok a decsi szőlőhegyen teremnek.

Decs (Öcsénytel és Etével) a Sárköz egyik községe. Itt született Czako Gábor író. Igen nevezetes a Sárköz néprajza, a kanasztáncok, de főleg a himzés. Főleg főkötőket, ingujjakat, kendőket és halottas párnavegeket díszítettek vele. Közülük talán a főkötőké a legszínesebb, a legváltozatosabb.

13. ábra. Decs-Ete egykori templomának rekonstrukciója, részlet a palmettákkal faragott román kori vállkőről, sárközi himzések és egy tréfás kelta szobrocška, ahol az ikerkorsó közepén Róka-Miska kukucska felénk.

Dél felé haladva érjük el Bátaszéket. A 12. század közepén II. Géza hívta be a ciszterci szerzeteseket Magyarországra, és a rend itt építette föl az első kolostorát és templomát. A helység neve akkor Cikárdor volt. A templom romjai a ma álló, 100 éve elkészült új, neogótikus templom mellett láthatók.

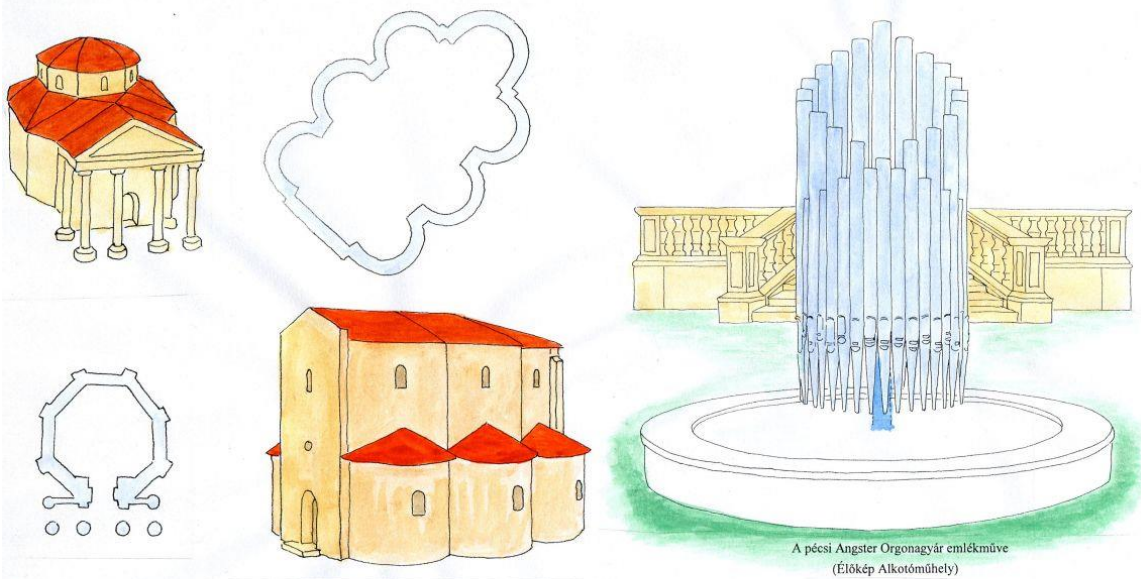
Nyugatra fordulva jutunk el a Mecsek keleti nyúlványát képező Mórággyi Röghöz. Gránit csak itt és a Velencei hegységben található Magyarországon. Erdősmecske kőfejtőjében pompás, több centiméteres káliföldpát kristályok láthatók a gránitban.

A környék másik geológiai nevezetessége a Bábaapátiban megépített radioaktív hulladék-anyag tároló mélyraktár. A bányákkal kialakított, földalatti tároló rendszer van hivatva megőrizni az atomerőmű üzemeltetése során keletkezett szilárd és folyékony, kis és közepes aktivitású radioaktív hulladékot. A bányászterületen, a mélyben kialakított tárolókban 200 literes fémhordókba csomagolt formában helyezik el a szilárd hulladékot.

Hetedik útvonal

A Mecseken át Dél-Dunántúl fővárosába, Pécsre érkezünk. A város látképét a székesegyház uralja négy tornyával. Egykori nevei voltak még Öttemplom (Quinque Ecclesiae, Quinque Basilicae és Fünfkirchen), de a Római neve volt Sopianae is. Kelta kori és a római korból ókeresztény építészeti emlékei is vannak, de legjelentősebbek a Szent István király idején, 1009-ben megalapított Pécsi Püspökség emlékei. A püspökség tehát több mint 1000 éves. Egyetemet alapított benne Nagy Lajos királyunk 1367-ben.

Az ókeresztény sírkamrák és a hétkaréjos kápolna mellett a legfontosabb műemlékek az Árpád kori (román stílusú) építészettől maradtak fenn. A székesegyház őse Péter király idején épült meg (a királyt ide is temették). A városépítés ősi idejére nyúlik vissza az a számos városunknál megfigyelhető jelenség, hogy a vár a város északnyugati sarkában foglal helyet (Győr, Pécs, Kanizsa, Szigetvár, Pápa, Kőszeg stb.) Neves püspöke volt Pécsnek Janus Pannonius, aki Mátyás király korában töltötte be ezt a tiszteletet.

A Nyolcszögletű kápolna

Pécs ókori építészeti és művelődéstörténeti nevezetessége a római kori temető. Sopianae, a római kori település a Kr. u. 2. század elején lett jelentős város, a 3. század végén terjedt el a kereszténység. A jómódú polgárok ekkor kezdték sírkamrákat, sírkápolnákat építeni. A maig fennmaradtak a 4.-5. században épültek, a mai belvárosnak az északnyugati részén, a székesegyház és a Püspökvár környékén található. Az elmúlt évtizedek ásatai során foltárt sok szép régi sírleletet, újítottak föl s kapcsolak össze föld alatt húzódo járatokkal.

A Hétkaréjos kápolna

Az így kialakított múzeumban a két legnevezetesebb a Nyolcszögletű kápolna és a Hétkaréjos kápolna, melyekről füzetünkben is mutatunk rajzokat. Pécssett már a 18. században találtak sírkamrát a mai ciszter gimnázium építésekor. A sírkamrák festése is sokhelyütt fennmaradt. A pécsi keresztény sírkamrák sajátossága az, hogy gyakran kétszintesek, ami jelzi, hogy egyszerre voltak temetkezési helyek és kápolnák is. A pécsi késő római keresztény temető 2000-ben lett hivatalosan is a világörökség része.

A pécsi Angster Orgonagyár emlékműve (Élőkép Alkotóműhely)

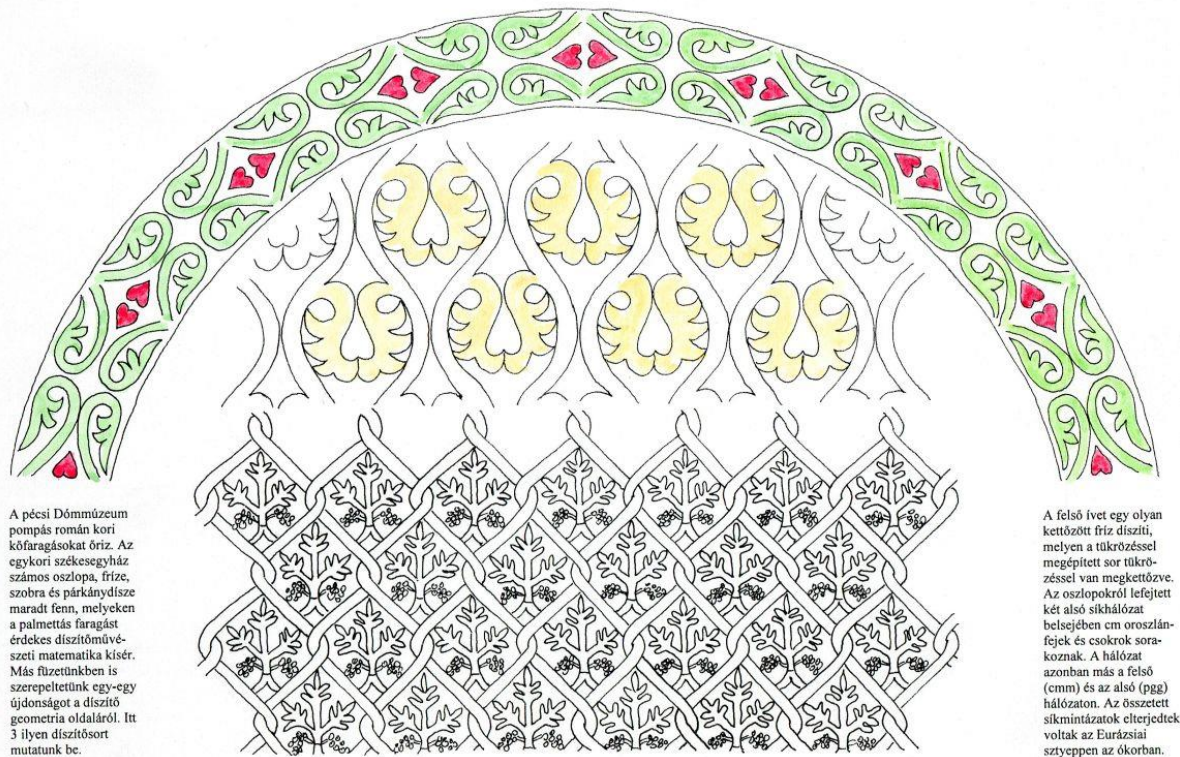
Az Angster orgonagyárat a Kiegyezés évében alapította Angster József (1834-1918). Az orgonaeépítést az alapító Angster József (későbbi leszármazottai között is előfordult ugyanez a név) Párizsban tanulta, Cavalié-Colltól, aki korának híres építőmestere volt, és aki a párizsi Notre Dame orgonáját is építette. Az orgonagyárban, a fénykorában, 100 fő dolgozott. A Kárpát-medencében mintegy 1300 orgonát (és 3600 harmóniumot) készítettek az üzem. Ezek közül a leghíresebb a Szegei Dóm és az Egri Székesegyház orgonája. Később a gyárat fia, majd unokája vezette az 1949-es államosításig, amikor is bütörgyár lett belőle. A pécsi Angster Orgonagyár emlékműve a Dóm mögötti hegyoldalon egy parkban áll.

14. ábra. Pécs római kori nevezetessége a keresztény bazilikák. Itt a hétkaréjost és a nyolcszögletűt láthatjuk. Bérczi Zsófia és Tankó Barnabás orgonasíp oszlopsora az orgonaeépítő Angster családnak állít emléket.

A török időkben számos épületét átalakították, melyeknek nyomai máig láthatók. A török alóli felszabadulás után 100 évvel, Mária Terézia uralkodása idején nyerte el a szabad királyi városi jogot. Ez indította el a várost a fejlődés és a fölvirágzás útján. A manufaktúrák között országos hírnévre tett szert a cukorgyártás, a bőrgyár, a sörgyár, a dohánygyár, a kerámiaipari Zsolnay-gyár és egy művészeti üzem, az Angster orgonagyár.

A műemlékek közül először a Dómmúzeum románkori épületszobrászatát szeretnénk bemutatni. Az Árpád kori kőfaragványok a Dóm második építési periódusából maradtak fenn. Ezek a kőfaragványok a Dóm 19. századi újjáépítése során kerültek elő. Legnevezetesebbek a lépcsőlejárati faragások, az egykori templom főbejárata és a népoltár. A kőfaragványok

gazdagon vannak díszítve ószövegségi jelenetekkel is. Legismertebbek közülük a Sámson jelenet. Az Újszövetségből a Menekülés Egyiptomba, és a Háromkirályok álma a nevezetesebbek.

A pécsi Dómmúzeum pompás román kori kőfaragásokat őriz. Az egykori székesegyház számos oszlopa, fríze, szobra és párkánydíszje maradt fenn, melyeken a palmattás faragást érdekes díszítőművészeti matematika kíséri. Más fűzetünkben is szerepeltünk egy-egy újdonságot a díszítő geometria oldaláról. Itt 3 ilyen díszítősort mutatunk be.

A felső ívet egy olyan kettőzött fríz díszíti, melyen a tükrözéssel megépített sor tükrözéssel van megkettőzve. Az oszlopokról lefejtett két alsó síkhálózat belsejében cm oroszlanfejek és csokrok sorakoznak. A hálózat azonban más a felső (cm) és az alsó (pgg) hálózat. Az összetett síkmintázatok elterjedtek voltak az Eurázsiai sztyeppen az ókorban.

15. ábra. Pécs Árpád kori székesegyházából jelentős kőfaragások maradtak fenn. A Dómkőtár az egyik legszebb múzeum Pécsen. Itt palmattás ívet és oszlopdíszítéseket mutatunk be.

Pécs régiségei közé tartoznak a Tettyén lévő romok, a Havi-hegyi kápolna, a pálosok temploma és a Jakab-hegyen található kolostor is. Pécs az egyik olyan városunk, ahol megmaradt és többségében ma is áll a várost kerítő védőfal. A főtérrel, a Hunyadi szobortól elindulva, a Hunyadi János úton észak felé haladva jutunk e várfalon kívülre és érünk föl a Pálosok modern templomához. Ott jobbra, keletnek fordulva, a Magaslati út végén jutunk ki a Tettyére.

A Tettye Pécs északnyugati peremvidéke a hegyoldalban, ahol egykor kőbánya volt. A kibányászott építőanyagot a pécsi építkezéseken használták föl. A bánya helye mára beépült. A völgyben csordogáló Tettye patak egykor malmokat hajtott. A festői Tettye ma kirándulóhely. A völgy fölötti sziklán, a Havi hegyen áll a Havas-Boldogasszonynak szentelt kis templom, mellette a Kálvárián feszület áll, melyen Rétfalvi Sándor korpusza függ. A templomot a 17. század végén dúló pestisjárványtól történő megszabadulás emlékére állították.

A Jakab-hegyen egykor pálos kolostor állott. A közelben állnak a Babbás-kövek, (vagy Babbás-szerkövek). Melyek erózió által lepusztított homokkő sziklák. A Babbás a hegy déli, meredek sziklákban leszakadó peremén sorakoznak. A Babbás-kövek anyagát a kőzetben található kovavas védte meg az erősebb eróziótól. Nevük eredetére több nézet ismert. Egyrészt emberre emlékeztető alakjuk után kaphatták. Daczó Árpád ferences atya szerint azonban a név Babbára (Babba Máriára), a Kosteleden máig ismert holdat is jelképező ősi termékenység-istennőre megy vissza. (Daczó Árpád: Csiksomlyó titka. Pallas Akadémia, 2000, Csikszereda).

Pécs ókori építészeti és művelődéstörténeti nevezetessége a római kori temető. Sopianae, a római kori település a Kr. u. 2. század elején lett jelentős város, a 3. század végén terjedt el a kereszténység. A jómódú polgárok ekkor kezdtek sírkamrákat, sírkápolnákat építeni. A máig fennmaradtak a 4.-5. században épültek, a mai belvárosnak az északnyugati részén, a

székesegyház és a Püspökvár környékén találhatók. Az elmúlt évtizedek ásatásai során föltárt sok szép régi sír építményt újítottak föl s kapcsoltak össze föld alatt húzódó járatokkal. Az így kialakított múzeumban a két legnevezetesebb a Nyolcoldalu kápolna és a Hétkaréjos kápolna, melyekről füzetünkben is mutatunk rajzokat. Pécssett már a 18. században találtak sírkamrárt a mai ciszter gimnázium építésein. A sírkamrák festése is sokhelyütt fönmaradt. A pécsi keresztény sírkamrák sajátossága az, hogy gyakran kétszintesek, ami jelzi, hogy egyszerre voltak temetkezési helyek és kápolnák is. A pécsi késő római keresztény temető 2000-ben lett hivatalosan is a világörökség része.

Az Angster orgonagyárat a Kiegyezés évében alapította Angster József (1834-1918). Az orgonaépítést az alapító Angster József (későbbi leszármazottai között is előfordult ugyanez a név) Párizsban tanulta, Cavillé-Colltól, aki korának híres építőmestere volt, és aki a párizsi Notre Dame orgonáját is építette. Az orgonagyárban, a fénykorában, 100 fő dolgozott. A Kárpát-medencében mintegy 1300 orgonát (és 3600 harmóniumot) készített az üzem. Ezek közül a leghíresebb a Szege di Dóm és az Egre Székesegyház orgonája. Később a gyárat fiai, majd unokája vezette az 1949-es államosításig, amikor is bútorgyár lett belőle. A pécsi Angster Orgonagyár emlékműve a Dóm mögötti hegyoldalon egy parkban áll.

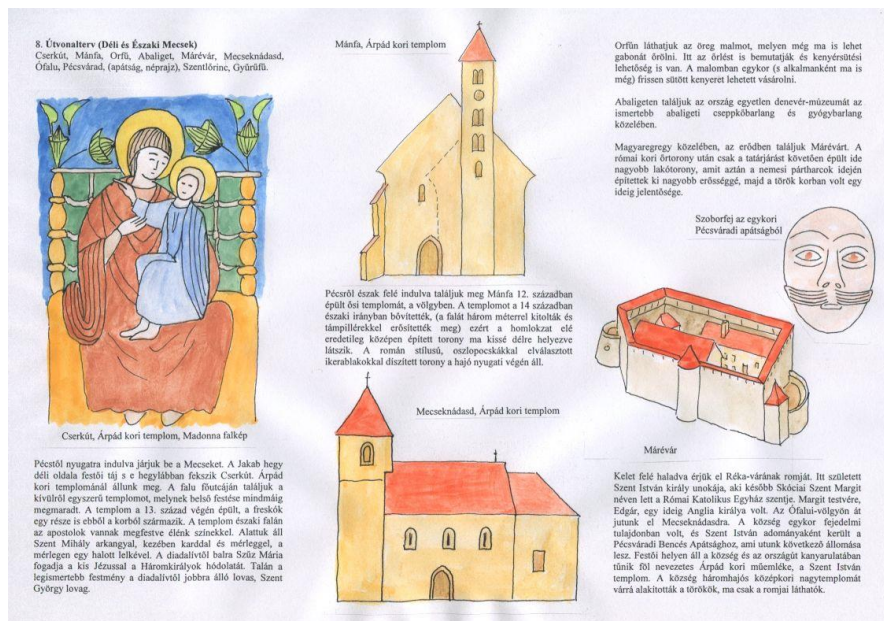
Nyolcadik útvonal

Pécsről nyugatra indulva járjuk be a Mecseket. A Jakab hegy déli oldala festői táj s e hegylábban fekszik Cserkút. Árpád kori templománál állunk meg. A falu főutcáján találjuk a kívülről egyszerű templomot, melynek belső festése mindmáig megmaradt. A templom a 13. század végén épült, a freskók egy része is ebből a korból származik. A templom északi falán az apostolok vannak megfestve élénk színekkel. Alattuk áll Szent Mihály arkangyal, kezében karddal és mérleggel, a mérlegen egy halott lelkével. A diadalívtól balra Szűz Mária fogadja a kis Jézussal a Háromkirályok hódolatát. Talán a legismertebb festmény a diadalívtól jobbra álló lovas, Szent György lovag.

Pécsről észak felé indulva találjuk meg Mánfa 12. században épült ősi templomát, a völgyben. A templomot a 14 században északi irányban bővítették, (a falát három méterrel kitolták és támpillérekkel erősítették meg) ezért a homlokzat elé eredeti leg középen épített torony ma kissé délre helyezve látszik. A román stílusú, oszlopocskákkal elválasztott ikerablakokkal díszített torony a hajó nyugati végén áll.

Orfűn láthatjuk az öreg malmot, melyen még ma is lehet gabonát őrölni. Itt az őrlést is bemutatják és kenyérsütési lehetőség is van. A malomban egykor (s alkalmanként ma is még) frissen sültt kenyeret lehetett vásárolni.

Abaligetén találjuk az ország egyetlen denevér-múzeumát az ismertebb abaligeti cseppkőbarlang és gyógybarlang közelében.

16. ábra. Cserkút pompás falfestményeinek egyike, Mánfa és Mecseknádasd Árpád kori temploma, valamint a Máré-vár és egy románkori kőfejjaragás díszíti ezt a füzetoldalt.

Magyaregregy közelében, az erődben találjuk Máré-várt. A római kori őrtorony után csak a tatárjárást követően épült ide nagyobb lakótorony, amit aztán a nemesi pártharcok idején építettek ki nagyobb erősséggé, majd a török korban volt egy ideig jelentősége.

Kelet felé haladva érjük el Réka-várának romját. Itt született Szent István király unokája, aki később Skóciai Szent Margit néven lett a Római Katolikus Egyház szentje. Margit testvére, Edgár, egy ideig Anglia királya volt. Az Ófalui-völgyön át jutunk el Mecseknádasdra. A község egykor fejedelmi tulajdonban volt, és Szent István adományaként került a Pécsváradi Bencés Apátságához, ami utunk következő állomása lesz. Festői helyen áll a község és az országút kanyarulatában tünik föl nevezetes Árpád kori műemléke, a Szent István templom. A község háromhajós középkori nagytemplomát várrá alakították a törökök, ma csak a romjai láthatók.

A 6-os úton ismét átszeljük a Mecseket, s Pécsváradra érkezünk. Ez a kisváros a Kelet-Mecsek központja. Az Árpád korban bencés apátsága volt, melyet Szent István királyunk alapított 998-ban, néhány évvel Pannonhalma után. Az ezeréves apátság első apátja az az Asztrik apát volt, aki a koronát hozta Rómából. A városka városképét meghatározó építészeti alkotások a Nagyboldogasszony katolikus templom és a pécsváradi vár, melynek része az egykori kolostor épületmaradványa és az egykori templom altemploma is. A kolostor Szent Benedek és Szűz Mária tiszteletére szentelt temploma a váruvar közepén álló gótikus templomrom helyén állhatott. Ennek falai alatt előkerült egy még korábbi, egyenes záródású szentély. Ez lehetett a 11. századi első templom szentélye. Ez az egykori templom egy zárt udvar déli lezárása volt. Északi épülete volt egy kétszintes kápolna, melynek alsó része a ma is álló altemplom. Ez a 11. század végén épült és a patrocíniuma Keresztelő Szent János volt. Volt idő, a 14. század végén, amikor a Pécsváradi Bencés Apátság nagyobb jelentőségre tett szert, mint az akkori Szent Márton Apátság Pannonhalmán. A török hódítás után azonban a kolostori élet megszűnt, s máig sem állt vissza. Pécsvárad sok népművészeti hagyományt őriz. Ezek egyik csoportját a Szalmamúzeumban láthatjuk.

A 6-os úton átmegyünk a Mecsek nyugati szélére. Itt találjuk Szentlőrinc városát. Ultramodern cementgyárát említjük, mint egy olyan üzemlátogatási célpontot, ahol a legkorszerűbb technológiával termelnek.

Mecseki körutunk utolsó állomásaként Gyűrűfüre látogatunk el. A zsákfalú 1970-re elnéptelenedett, de 1991-ben két vállalkozó szellemű telepes újjászervezte a falut: Borsos Béla és Kilián Imre. Ez lett az első ökofalu Magyarországon. A falu lakói megpróbálnak a természettel harmóniában élni: többen otthon termelik meg a szükséges javakat: az élelmiszert (zöldséget, gyümölcsöt, tejet, tojást, húsokat), van, aki kecskesajtot, szappant, mézet készít, van, aki az ősi szövési-fonási ipart űzi, s van, aki a falusi turizmusból él. Az őszi napjegylenlőség idején tartják meg a falunapot, amikor a látogatók megismerkedhetnek a falu életével.

Kilencedik útvonal

Dél-dunántúli kirándulásunk utolsó útvonala a Villányi-hegységhez, a Drávához és Mohácsra vezet. S ahogyan a virágzó középkori Magyar Királyság elköszönt az egyensúlyi létezésből, úgy mi is búcsút veszünk a csodálatos tájakat fölvonultató Dél-Dunántúltól.

Erre a kirándulásunkra induljunk el Sellyéről. A régi kastély parkjában pompás szoborkiállítás láthatunk egy közeli faluban, Bogdásán élő fafaragótól, Szatyor Győzöttől.

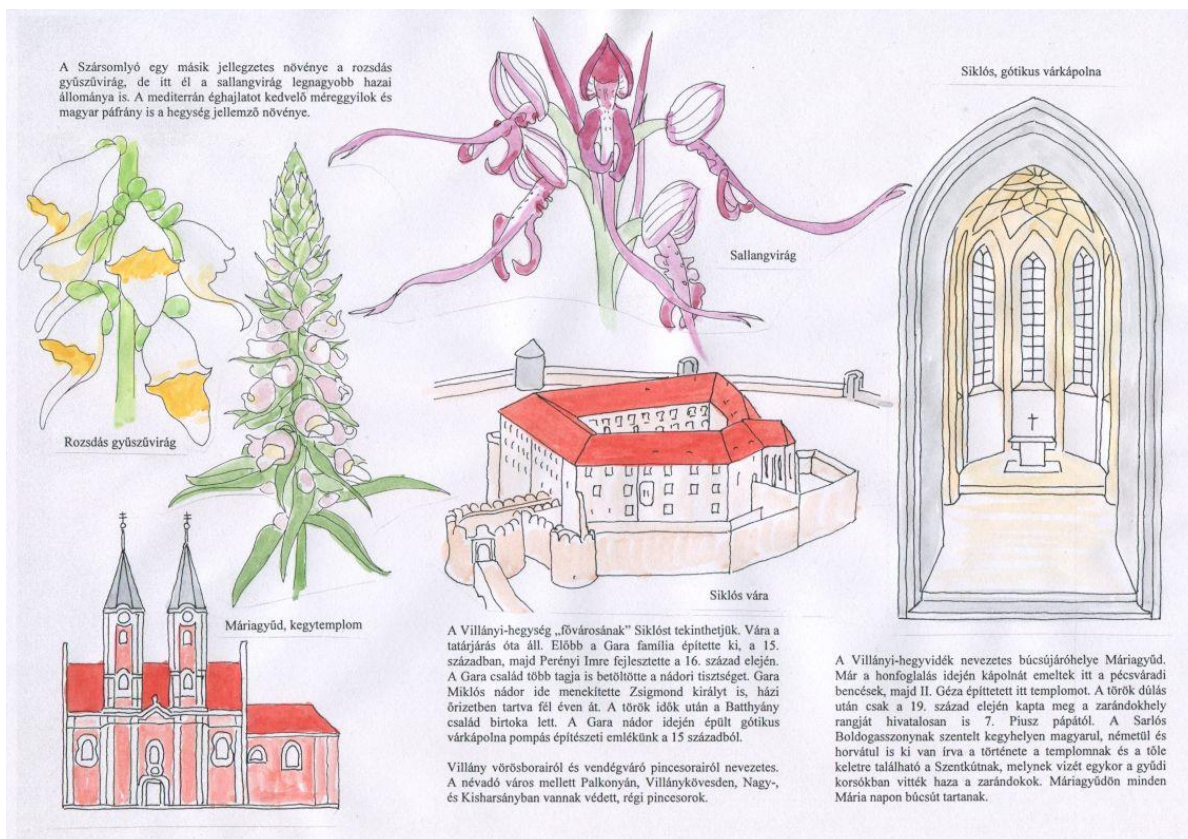
Délnyugatnak tartva első megállónk egy szép, kazettás mennyezetű templomnál lesz Drávaiványiban. A Dráva vidéki templomok híresek szépen festett mennyezetkazettáikról. A táj lassan elnéptelenedik, mert az Ormánság nevezetes volt az egykészségről. Egyetlen gyermek örökölte a földet, házat, s nem kellett osztoznia rajta.

Második megállónk, most már keletnek fordulva, Kórós. Református templomában itt is szép festett kazetták borítják a mennyezetet, közülük bemutatunk egyet. Római kori templom részleteit találjuk a Tenkes lábánál lévő Túronyban is, Harkány fürdőváros közelében.

A Tenkes azonban sok másról is nevezetes. A kelet-nyugati irányban 20 kilométer hosszan elnyúló Villányi-hegység kedvező éghajlati adottságú, neves bortermelő hegyvidékünk. Keleti végén áll a Szársomlyó, vagy más néven Nagyharsányi-hegy. A lábánál egykor kőfaragó park működött.

A Villányi hegység alapkőzetei a mezozoikumban keletkezett mészkövek és dolomitok: a középső-triász, a jura és az alsó-kréta korból. A Villányi hegység, de különösen a Szársomlyó, fontos természetvédelmi területünk növényvilága révén is. Itt tenyészik a magyarországi flóra nevezetes növénye, a magyar kikerics, melyet már 1933-ban védetté nyilvánítottak. Kora

tavasszal virágzik. A Szársomlyó egy másik jellegzetes növénye a rozsdás gyűszűvirág, de itt él a sallangvirág legnagyobb hazai állománya is. A mediterrán éghajlatot kedvelő méreggyilok és magyar páfrány is a hegység jellemző növénye.

17. ábra. Siklós vára, annak kápolnája, Máriagyűd zarándoktemploma, és szép virágok díszítik ezt a Villányi hegységet bemutató füzet részt.

A Villányi-hegység „fővárosának” Siklóst tekinthetjük. Vára a tatárjárás óta áll. Előbb a Gara familia építette ki, a 15. században, majd Perényi Imre fejlesztette a 16. század elején. A Gara család több tagja is betöltötte a nádori tisztséget. Gara Miklós nádor ide menekítette Zsigmond királyt is, házi őrizetben tartva fél éven át. A török idők után a Batthyány család birtoka lett. A Gara nádor idején épült gótikus várkapolna pompás építészeti emlékünkné a 15 századból.

Villány vörösborairól és vendégváro pincesorairól nevezetes. A névadó város mellett Palkonyán, Villánykövesden, Nagy-, és Kisharsányban vannak védett, régi pincesorok.

A Villányi-hegyvidék nevezetes búcsújárárhelye Máriagyűd. Már a honfoglalás idején kápolnát emeltek itt a pécsváradi bencések, majd II. Géza építtetett itt templomot. A török dúlás után csak a 19. század elején kapta meg a zarándokhely rangját hivatalosan is 7. Piusz pápától. A Sárlos Boldogasszonynak szentelt kegyhelyen magyarul, németül és horvátul is ki van írva a története a templomnak és a tőle keletre található a Szentkútnak, melynek vizét egykor a gyűdi korszokban vitték haza a zarándokok. Máriagyűdön minden Mária napon búcsút tartanak.

Mielőtt Mohácsra érünk, a várostól északra fekszik a Duna partján Bár község. Érdemes megemlékeznünk arról, hogy itt találták hazánkban a legfiatalabb bazalt kőzetet.

Sátorhely mellett találjuk dél-dunántúli körutazásunk búcsúállomását. A Mohácsi csata emlékére kialakított szabadtéri kiállítást 1976-ban adták át első formájában. Mára jelentősen továbbfejlesztették. A fogadóépületek múzeumok, ahol a

látogatók történelmi eseményeket láthatnak régészeti leletekkel és történelmi forrásokkal dokumentálva. A hatalmas virágszirom formájú sírkertben fafaragók által készített fejfák és szobrok sorakoznak. A sírjelek közül magasan kiemelkedik egy hatalmas kereszt, amelyet a hazánk védelmében elesett hősök emlékére állítottak föl. Néhány sírjelet itt is bemutatunk füzetünkben.

Jerikói lonc

Következő helyszínünk Tolna-megye, ahol különösen jó kirándulni. Turisztikai szempontból a fő vonzerőt a Duna, az erdők, a népművészet és a Szekszárdi-dombság történelmi borvidéke jelentik. Keresünk fel sövényeket, cserjéseket vagy erdőségeket, ahol találkozhatunk a jerikói lonccal, mely egy jobbra csavarodó ágakkal 5-10 méter magasra felkapaszkodó kúszócserje. Világosbarna kérge hosszú csikokban leválik. A fiatal hajtások gyengén szőrösek. A virágzó hajtás felső levelei vállukon egymással összenőttek. Sokan tartják otthon dísznövényként.

ét: A Jerikói lonc a virágterápia szerint a kóros nosztalgia elleni szer. Felébreszti a jelen és a valóság iránti érdeklődést, elhárítja a feltört emlékeket, és lepteti azt a valóság tagadásában gyökerező hajlamot, amely a különböző szennvedélybetegségek kialakulását segíti elő.

Árvalányhaj

A legelőként hasznosított domboldalakon szubmediterrán jellegű lőszgyepek húzódnak. Itt található egy néhány faja különösen védett, mindenki által ismert fűfélé. Az árvalányhaj. (Egyetlen nem védett faja a kunkorodó árvalányhaj.) Nagyra növő, évelő, himnös virágú növény. Sok faj fontos takarómárvénynövény. Másokat, mint a gyémántfü (Stipa brachytricha), nádasfü (S. arundinacea), pikkelyfü (S. splendens), magasfü (S. gigantea) és szépfü (S. pulchra) dísznövényként használják fel.

ét: Sokszor halljuk, hogy kalásza szűkült az árvalányhaj. Ez azt jelenti, hogy kinyílt. Egy fajtát, az eszpártófüvet (S. tenacissima) kézműipari nyersanyagként és a papírgyártásban hasznosítják.

Mogyorós hólyagfa

Látogassunk meg azt a növényt, amely hazánkban a Dunántúli-dombság és középhegység cserjéje. A mogyorós hólyagfa melegebb hegyvidékeken meglehetősen gyakori, de sehol sem tömeges. Alacsony termetű, többnyire tövétől ágas lombhullató cserje vagy kis fa. A rügyeket két vörös-barna vagy zöld, egymással összeforrt rügypikkely fedi. A vessző belsejete vastag, fehér. Keskeny párhaj korán lehullnak. Illatos, rózsás- vagy sárgásfehér virágai tavasz végén hosszú tengelyű bugavirágzatokban nyílnak az oldalhajtások csúcsein.

ét: Nevét onnan kapta, hogy felső állású magházából többnyire kétrekeszű, hólyagos toktermések fejlődnek. Éretten fényes világosbarna, borsó nagyságú magvaiból nyaktáncok, karkötők készíthetők. Pálha: melléklevél.

mogyorós hólyagfa

Gérbics

Somogy és Tolna megye jelentős részén szántókat találunk, de az erdők részesedése is számottevő. A természetes erdők kisebb részben bükkösök, legnagyobb részben gyertyános- és cseres-tölgyesek, amelyekben gyakoriak a szubmediterrán elemek, mint például a gérbics. Ezért a csodaszép orchidea-félék vagy kosborfélék családjába tartozó védett növényért érdemes ellátogatnunk karszibokorerdőkbe, mészkedvelő tölgyesekbe, vagy cseres-tölgyesekbe. A virágzat megnyílt, a virágok nagyok, színük lila, firtősek.

ét: Hasonlóan a madárfészék kosborhoz, az egész növény (szár, levelek, gyökér) teljesen alkalmazkodott a korhadéklakó életmódhoz. Ennek megfelelően a növény alig tartalmaz zöld színyanyagot. Levelei pikkelyszerűek.

18. ábra. Szép virágokkal mondunk búcsút a Dél-Dunántúlnak, és a Kincses Magyarország füzetsorozat most bemutatott 3. tagjának

Bérczi Szaniszló, Peták Csenge, Schiller István: Magyar tájakon. Művészet és műveltség III. A kincses DÉL-DUNÁNTÚL, ISBN 978-963-87437-9-4. Kiadja a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete, Budapest, 2012. Elektronikusan a következő címen érhető el: <http://www.federatio.org/tkte.html>

Szerzőtársaim a terepgyakorlatok szervezésében (Schiller István) és a tájegységek virágainak gyűjtésében, részben rajzolásában (Peták Csenge) nyújtottak nagy segítséget, amiért nekik ezen a helyen is köszönetet mondok.

BÉRCZI, Szaniszló: Southern Trans-Danubia (Dunántúl)

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, January-March 2014, pp. 86-103. (<http://www.federatio.org/joes.html>)

